
Ntsheketo lowu wu vulavula hi Charlotte Maxeke.

Hi 1901, u vile wantima wo sungula laha Afrika-Dzonga ku thwasa a kuma digiri ya le yunivhesiti.

Charlotte Maxeke a ri musingiriki, mutivi, naswona a ri murhangeri eka vukhongereri.

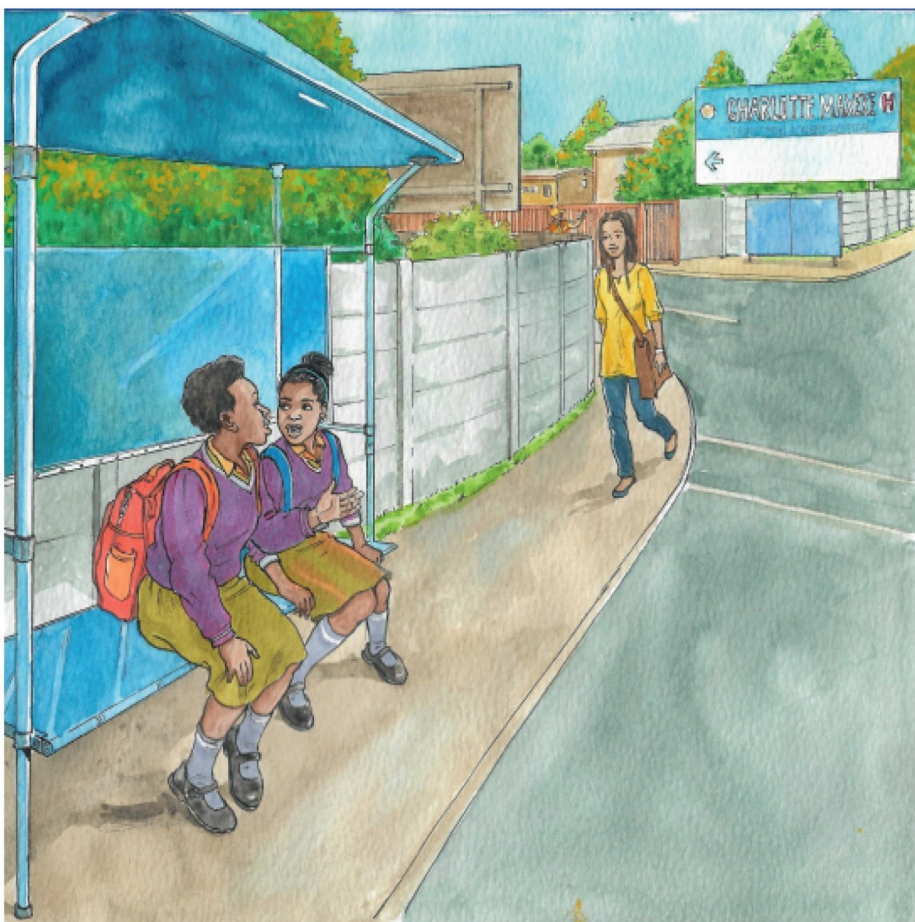
Buku leyi yi tlangela vutomi bye yena.

Khanyisa na Nthuseng va ya ekaya va ri karhi va huma exikolweni.

I siku leri hisaka naswona loko va ri karhi va hundza exibedhlele, va tekile xiboho xa ku wisa endzhutini wa xitici xa mabazi ehandle ka nyangwa.

Xibedhlele i Charlotte Maxeke Johannesburg Academic Hospital.

“Heyi, xana wa swi tiva ku Charlotte Maxeke a ri mani, naswona hikwalaho ka yini va thyle vito ra xibedhlele vito ra yena?” Khanyisa a vutisa munghana wa yena.

Nthuseng a hlamula, “Hambileswi ndzi nga hundza hikona mikarhi yo tala, a ndzi si tshama ndzi anakanya hiswona ku fika sweswi.”

Un'wana wa machudeni a hundza hilaha vanhwanyana va nga kona loko va ha vulavula. U dyondza Tisayense ta Rihanyo eYunivhesiti ya Witwatersrand.

“Ndzi nga mi byela ku ri Charlotte a ku ri mani!” ku vula Busisiwe, muchudeni.

“Charlotte Makgomo Mannyanya u tswariwile hi malembe ya va 1870,” ku sungula Busisiwe.

“Yoo, kwalomu ka va 150 wa malembe!” ku hlamala Khanyisa.

“Ina, naswona ku na vuxokoxoko byo hambana bya lembe ni laha Charlotte a nga tswaleriwa kona.

Van’wana va ri u tswaleriwile eKapa-Vuxa, van’wana va ri u tswariwele eLimpopo,” Busisiwe a ya emahlweni.

“Charlotte u yile exikolweni xa vaneri, laha a nga pasa kahle swinene. A tiva ngopfu tindzimi na Matemateki. A swi kota ku tsala hi Xiqhoza, Xidachi na Xinghezi.”

“Charlotte u hetile xikolo xa le henhla hi ku hatlisa ku tlula vana van’wana,” Busisiwe a koka moya.

“Charlotte a ri ni nkateko!” ku vula Khanyisa. “Charlotte a tlharihile,” ku vula Nthuseng.

“Charlotte a tlharihile swinene. A ri na rito ro saseka ro yimbelela,” ku vula Busisiwe.

“Endzhaku kaloko ku thumbiwile dayimani eAfrika-Dzonga, ndyangu wa ka va Charlotte wu rhurile ku ya eKhimbhini, eKapa-N’walungu.

U tirhile tanihi mudyondzisi naswona u yimbelerile na *African Jubilee Choir.*”

“Charlotte u endzerile eNghilandi na *African Jubilee Choir*. Va yimbelerile emalweni ka vanhu va nkoka eLandani, naswona va endzerile eAmerika,” Busisiwe a ya emahlweni.

“Charlotte u kumile xikolaxipi ku ya dyondza eYunivhesiti ya Wilberforce eAmerika. A ku ri yunivhesiti yo sungula leyi nga endliwa hi vantima va le Amerika.”

“Loko a ri karhi a dyondza, Charlotte u sungule ku gingirikela swa tipolitiki. U yile eka mbhurisano hi timfanelo ra vavasati. U dyondzile na xidyondzeki xa Afrika loyi a vuriwaka W.E. Du Bois. A tlhela a gingirika na le kerekeni ya yena.

Eyunivhesiti ya Wilberforce, Charlotte u hlanganile na nuna wa yena, Marshall Maxeke.”

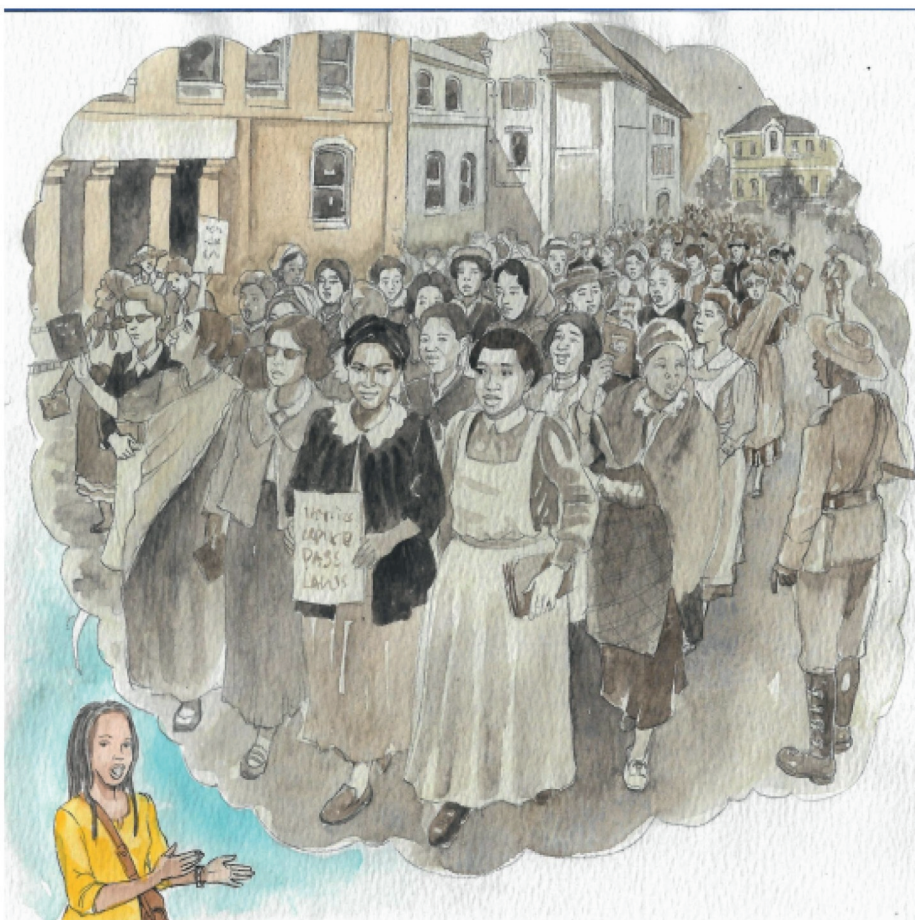

“Charlotte na Marshall va vuyile eAfrika-Dzonga ku tirha tanihi vaneri. A va lava ku tiyisisa leswaku vana hinkwavo va va ni dyondzo ya xiyimo xa le henhla.

Kereke yi va pfunile ku sungula xikolo xa vana va vantima va Afrika-Dzonga ejoni. Va thyle xikolo lexi vito ra Wilberforce Institute.

“Charlotte a langutane ngopfu na timhaka ta vaaki leti khumbaka vavasati va vantima. Kambe a nghenelela eka mihlangano ya vavasati va tinxaka hi ku hambana.

U pfunile ku lulamisela ku kombisa ku vilela hi milawu ya xikholoni. A nghenelela eka ku kombisa ku vilela.

A ri murhangeri ekerekeni, mudyondzisi, mutsari naswona a ri musingiriki. A ri kahle swinene!”

Busisiwe a gimeta, “Ndzi dyondzile hi Charlotte Maxeke hikuva ndzi tile eka xibedhlele lexi! A xi vuriwa Xibedhlele xa Joni, kambe xi cinciwile vito ku va Charlotte Maxeke hi 2008.”

“I wansati wa nkoka eka matimu!” ku vula Khanyisa.

“Va fanele va hi dyondzisa hi yena exikolweni!” ku vula Nthuseng.

Busisiwe a pfumelana na vanhwanyana kutani valelana,
“Mi famba kahle, ndzi fanele ndzi ya etlilasini sweswi.”

“Hi khensa ku averiwa vutivi! Hi ta tshama hi ri karhi hi
tsundzuka Manana Charlotte, Dr Maxeke,” ku vula Khanyisa.

“Mi nga rivali, vavasati va vantima va ni matimba! Hi ya
vonana eyunivhesiti!” ku vula Busisiwe.

—Swivutiso

1. Xana Charlotte u tswariwele kwihi?
2. Xana u yile exikolweni xihi?
3. A a yimbelerile eka khwayere yihi?
4. Xana a ku ri mani vito ra xibedhlele lexi sweswi xi nga thyiwa vito ra yena?
5. Xana i mani loyi a nga tekana na Charlotte Makgomo Mannya?
6. Hikwalaho ka yini Charlotte a ri wa nkoka eka matimu?

—Tibuku leti nga eka nongokoko lowu

- Andile Mji
- Asnath Mahapa
- Bongani Mayosi
- Charlotte Maxeke
- Mmantsane Moche Diale
- Mulalo Doyoyo
- Tebello Nyokong
- Tshilidzi Marwala

Xitori lexi xi tumbuluxiwile na ku tsariwa hi
Xitswana, tanihi xiphemu xa phurojeke ya
switirhisiwa swo hlaya swa Zenex Ulwazi Lwethu hi
2020.